

MƏCMU BURAXILIŞ KƏSİRİ MODELİ

Məcmu buraxılış kəsri faktiki real ÜDM ilə potensial real ÜDM arasında fərqi göstərir. Potensial ÜDM istehsal amillərinin tam məşğulluğu (tam yüklənməsinin) şəraitində istehsal edilən məhsul buraxılışının maksimum səviyyəsidir. Nəzəriyyədə istehsal amillərinin uzunmüddətli dövrdə tam məşğulluq səviyyəsində olacağı fərz edilir. Bu səbəbdən potensial ÜDM-ə həm də istehsalın uzunmüddətli səviyyəsi və ya trendi kimi də tərif verilir.

Qısamüddətli dövrdə faktiki ÜDM öz potensial səviyyəsindən kənarlaşa bilər. Bu dövrdə faktiki ÜDM-in öz potensial səviyyəsindən kənarlaşması daha çox məcmu tələblə bağlı olur. Faktiki daxili istehsalın potensial səviyyədə yuxarı olması istehsalın izafi yükləndiyini və iqtisadiyyatda hərarətlənmə baş verdiyini bildirir. Tam tərsinə, faktiki istehsalın potensial səviyyədə aşağı olması iqtisadiyyatda deflyasiya meyillərinin olduğunu və məcmu tələbin adekvat səviyyədə olmadığını göstərir.

Potensial ÜDM-in cari səviyyəsi müşahidə olunmadığından praktikada onun qiymətləndirilməsi üçün müxtəlif ekonometrik və statistik metodlardan istifadə olunur. Tədqiqat işində məcmu və qeyri-neft ÜDM-in potensial və kəsir səviyyəsinin qiymətləndirilməsi üçün struktur və qeyri-struktur metodlardan istifadə olunmuşdur. Struktur metodlardan istifadə etməklə qiymətləndirmə zamanı istehsal amilləri ilə bağlı məlumatlar modelə daxil edilib. Bu modellərə kointeqrasiya (məsələn, Xətaların-Təshih Modeli) və struktur vektor avtoregressiya (SVAR) modelləri daxildir. Qeyri-struktur modellərdən isə Hodrik-Preskot və Kalman filterlərindən istifadə etməklə real ifadədə faktiki və potensial ÜDM arasındakı fərqi potensial ÜDM-ə nisbəti dövrlər üzrə qiymətləndirilmiş və proqnozlaşdırmışdır.

Bu istiqamətdə Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün işsizliyin təbii səviyyəsi qiymətləndirilmiş, həmçinin Kalman Filteri metodundan istifadə etməklə işsizlik kəsiri hesablanmışdır.

$$\pi_t = \pi_t^e + \alpha(u_t - u_t^*) + \varepsilon_t^\pi \quad (1)$$

$$u_t = u_t^* + g_t \quad (2)$$

$$u_t^* = u_{t-1}^* + \mu_t + \varepsilon_t^u$$

$$g_t = \beta_1 g_{t-1} + \beta_2 g_{t-2} + \varepsilon_t^g \quad (3)$$

$$\mu_t = \delta\mu_t + \varepsilon_t^\mu$$

burada:

π_t – inflyasiya;

π_t^e – gözlənilən inflyasiya səviyyəsi;

u_t – işsizlik səviyyəsi;

u_t^* – təbii işsizlik səviyyəsi;

g_t – işsizlik ilə təbii işsizlik səviyyəsi arasında fərq (“qəp”);

μ_t – sürüşmə parametri;

$\varepsilon_t^\pi, \varepsilon_t^u, \varepsilon_t^\mu$ – müvafiq şoklar.

(1) tənliyi inflyasiya və işsizlik arasında standart Fillips əlaqəsini ifadə edir. İnflyasiya gözləntiləri modelə adaptiv gözləntilər kimi daxil edilmişdir və bu məqsədlə keçmiş iki dövrün orta çəkili inflasiya səviyyəsi istifadə olunmuşdur.

(2) eyniliyi işsizlik səviyyəsini potensial işsizlik (stoxastik trend komponenti) və dövrü işsizliyin (keçici komponent) cəmi kimi ifadə edir. Dövrü komponent özü (3) tənliyində stasionar ikinci-dərəcəli avtoreqressiv proses kimi modelləşdirilir.

Aparılan tədqiqat göstərir ki, Kalman filteri metodu əsasında qiymətləndirilmiş qeyri-neft məcmu buraxılış kəsiri işsizlik kəsiri əsasında hesablanmış qeyri-neft məcmu buraxılış kəsiri ilə eyni işarəyə malik olsa da, miqyasca ondan böyükdür.

Məcmu buraxılış kəsri həmçinin, Kobb-Duqlas istehsal funksiyası əsasında Johansen kointeqrasiya üsulu qiymətləndirilmişdir. Qiymətləndirmə zamanı istehsal amilləri olan əmək və kapital ehtiyatlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqatlar göstərir ki, qeyri-struktur modellərin qiymətləndirmə xətası bu modeldən daha kiçikdir.